

СЕКЦІЯ 4 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 338.43.01:631.11

Бугайчук В.В.*кандидат економічних наук,
асистент кафедри економіки підприємства
Житомирського національного агроекологічного університету*

НАПРЯМИ ВІДРОДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Обґрунтовано пріоритетні напрями відродження сільськогосподарських підприємств Житомирської області шляхом кластеризації. Це дасть змогу спрогнозувати вірогідні варіанти розвитку всіх процесів сільськогосподарського виробництва у конкурентному середовищі, виділити пріоритетні напрями відродження виробничого потенціалу за об'єктно-орієнтованим підходом, який передбачає обґрунтування нагромадження сільськогосподарськими підприємствами ресурсів з кількісної точки зору (доведення до підприємства-еталону) та раціонального їх використання у межах напрямку, що неминуче має призвести до зростання очікуваного ефекту сільськогосподарського виробництва (збільшення обсягів виробництва продукції та прибутків).

Ключові слова: виробничий потенціал, кластерний аналіз, інтегральна оцінка виробничого потенціалу, відродження виробничого потенціалу, сільськогосподарські підприємства.

Бугайчук В.В. НАПРАВЛЕНИЯ ВОЗРОЖДЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Обоснованы приоритетные направления возрождения сельскохозяйственных предприятий Житомирской области путем кластеризации. Это даст возможность спрогнозировать достоверные варианты развития всех процессов сельскохозяйственного производства в конкурентной среде, выделить приоритетные направления возрождения производственного потенциала по объектно-ориентированному подходу, который предусматривает обоснование нагромаждения сельскохозяйственными предприятиями ресурсов с количественной точки зрения (доведение до предприятия-эталона), рационального их использования в пределах направления, которое неминуемо должно привести к росту ожидаемого эффекта сельскохозяйственного производства (увеличение объемов производства продукции и прибылей).

Ключевые слова: производственный потенциал, кластерный анализ, интегральная оценка производственного потенциала, возрождение производственного потенциала, сельскохозяйственные предприятия.

Bugaychuk V.V. DIRECTIONS THE REVIVAL OF THE PRODUCTION POTENTIAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The article is devoted the ground of priority directions the revival by the clusterization of agricultural enterprises Zhytomyr area. It will enable forecast the reliable variants of development of all processes of agricultural production in a competition environment, to select priority directions of revival of production potential after the object-oriented approach, which foresees the ground of piling up of resources agricultural enterprises from the quantitative point of view (taking is to the enterprise-standard) and their rational use within the limits of direction which unavoidable must result in growth of the expected effect of agricultural production (increase of production of goods and incomes volumes).

Keywords: production potential, cluster analysis, integral assessment of production potential, revival of production potential, agricultural enterprises.

Постановка проблеми. В умовах мінливого зовнішнього середовища економічне зростання сільськогосподарських підприємств необхідно визначати за рівнем достовірності інтерпретації специфіки та привабливості стратегічних зон господарювання, які мають стати пріоритетними об'єктами відродження виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств. Це формує не тільки інформаційне сприйняття стратегічного напрямку господарювання і конкурентних позицій сільськогосподарських підприємств на фактологічному рівні, але і має роль вихідного «вектора» вибору напрямів відродження виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств. Пріоритетні напрями відродження виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств можуть бути індикаторами, які матимуть специфічний параметр розвитку структурно організованої системи сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню економічно ефективних напрямів діяльності підприємств присвячені численні праці

вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема, І. Ансоффа, В. Андрійчука, Е. Ведуги, О. Єрмакова, М. Кропивка, Ю. Лупенка, В. Месель-Веселяка, М. Портера, М.Саєнка, В. Терещенка, Р. Фатхутдінова, З. Шершньової та ін. Питання, пов'язані з концептуальними принципами і розробкою підходів до аналізу і оцінювання потенціалу підприємства, відображено у наукових публікаціях О. Бородіної, А. Гальчинського, В. Геєця, Ю. Донця, В. Забродського, Є. Лапіна, Ю. Лупенка, О. Олійника, Б. Пасхавера, В. Пономаренко, В. Россохи, П. Саблука А. Тридіда, О. Ульяновка, О. Федоніна, В. Якубів та ін., завдяки яким створено фундаментальний науковий базис розв'язання актуальних проблем формування і розвитку виробничого потенціалу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз опублікованих праць і практика господарської діяльності сільськогосподарських підприємств вказують на глибину проблеми, яка вимагає додаткових досліджень, пов'язаних з відродженням виробничого потенціалу як єдиної економічної підсистеми підприємства

Мета статті полягає в обґрунтуванні пріоритетних напрямів відродження виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Вклад основного матеріалу дослідження. Визначення пріоритетності того чи іншого напрямку виробництва ґрунтується на оцінці його економічної ефективності. Ефективність виробництва – складна економічна категорія, яка відображає дію об'єктивних економічних законів виробництва – результативність. Ефективність визначає співвідношення між одержаними результатами та витратами ресурсів на їх досягнення. Залежно від виду результату розрізняють технологічну, економічну та соціальну ефективність [1; 2].

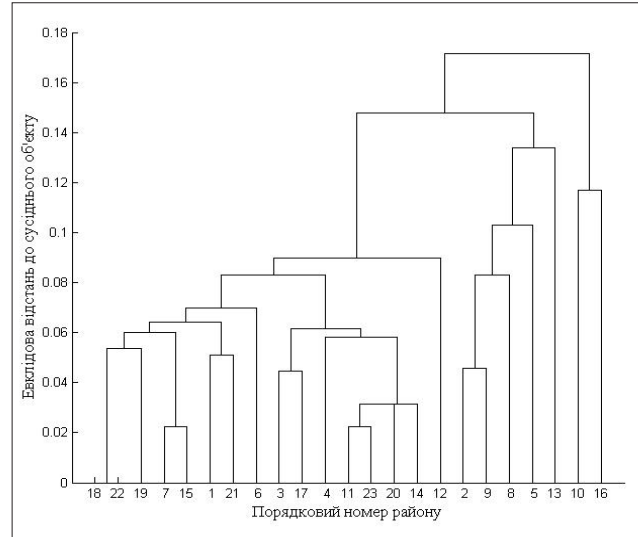
Стратегічні напрями передбачають визначення кількісних та якісних параметрів розвитку сільськогосподарства до 2020 р., а також основні заходи, через здійснення яких ці параметри будуть досягнуті. Ці напрями сформовані за результатами наукових досліджень, аналізу й узагальнення практики, оцінки та моделювання суспільних і виробничих процесів та ін. [3, с. 3].

Функцією пріоритетних напрямів відродження виробничого потенціалу є прогнозування вірогідних варіантів розвитку всіх процесів сільськогосподарського виробництва у конкурентному середовищі. Мотивування виділення пріоритетних напрямів відродження виробничого потенціалу за об'єктно-орієнтованим підходом полягає у обґрунтуванні нагромадження сільськогосподарськими підприємствами ресурсів з кількісної точки зору (доведення до підприємства-еталону) та раціонального їх використання у межах напрямку, що неминуче має призвести до зростання очікуваного ефекту сільськогосподарського виробництва (збільшення обсягів виробництва продукції та прибутків). Тому при дослідженні розвитку сільськогосподарського виробництва першочергову увагу слід приділити пріоритетним напрямкам відродження виробничого потенціалу та їх ідентифікації, що є першочерговим завданням для визначення потенційної привабливості інноваційно-інвестиційних процесів сільськогосподарських підприємств.

У системі прогнозування процес сегментації сільськогосподарських підприємств Житомирської області дає можливість визначити привабливість стратегічних напрямів відродження виробничого потенціалу. Концепція виділення пріоритетних напрямів відродження виробничого потенціалу є необхідним інструментом забезпечення сільськогосподарських підприємств інформацією про стан виробничого потенціалу у майбутньому, що є важливим для прийняття ефективних стратегічних рішень.

Об'єктом кластеризації, що використовується для визначення стратегічних напрямів відродження виробничого потенціалу, є всі сільськогосподарські підприємства Житомирської області. В якості спостережень обрано змінні узагальнюючі показники виробничого потенціалу, що буде отриманий на основі розробленої математичної моделі октаедру виробничого потенціалу: інтегральна оцінка виробничого потенціалу відображає рейтинговий показник окремого сільськогосподарського підприємства в межах району і області. Найменше значення потребує першочергового відродження, пропорційність рівнів відображає нерівномірність розвитку окремих складових виробничого потенціалу, ідеальне значення цього показника – 0,0. Показник просторової наповненості характеризує ефективність взаємодії за окремими складовими або розподілу затрат за напрямками, ідеальне значення – 0,5.

Попередня оцінка подібності даних була обчислена шляхом розрахунку відстаней між сусідніми елементами в Евклідовому просторі (дод. Д). Після визначення Евклідових відстаней об'єкти групуються за наступним принципом: з таблиці обирається найменше число, яке знаходиться на перетині m -го рядка та n -го стовпчика (рис. 1). Це означає, що відстань між цими об'єктами мінімальна.

Рис. 1. Дендрограма формування стратегічних напрямів відродження виробничого потенціалу

Джерело: власні дослідження

З рис. 1 видно, які групи підприємств об'єднувалися між собою для побудови кластеру. Після побудови дендрограми обраховується кінцевий показник кореляції – c , що відображає міру коректності об'єднання окремих районів в групи. Коефіцієнт кореляції між вихідним значенням функції зв'язку Z , на якій ґрунтується об'єднання районів в дендрограми, та таблицею евклідових відстаней Y обчислюється згідно з рівнянням:

$$c = \frac{\sum_{i < j} (Y_{ij} - y)(Z_{ij} - z)}{\sqrt{\sum_{i < j} (Y_{ij} - y)^2 \sum_{i < j} (Z_{ij} - z)^2}},$$

де: Y_{ij} – окремі значення в таблиці Евклідових відстаней між елементами i та j ; Z_{ij} – окремі значення вихідної функції, розраховані внаслідок об'єднання районів i та j в групи; y та z – усереднені значення у відповідних таблицях.

Для класифікації сільськогосподарських підприємств за допомогою кластерного аналізу був запропонований метод k -середніх з використанням Евклідової метрики. Це дозволяє визначити кількість кінцевих кластерів і провести поділ наявних районів на групи. Для кількості кластерів $K=4$ маємо наступний поділ (табл. 1).

З таблиці 1 видно, що інтегральна оцінка виробничого потенціалу в порівнянні з 1990 р. та з 2008–2012 рр. знизилася та сільськогосподарські підприємства за проведеним кластерним аналізом перейшли до інших груп кластеру відповідно до їх рівня інтегральної оцінки виробничого потенціалу, пропорційності рівнів та просторової наповненості його складових. Так, у 1990 р. сільськогосподарські підприємства чотирьох районів входили до першого кластеру, підприємства семи районів – до другого кластеру і тільки сільськогосподарські підприємства Чуднівського району мали вироджений стан

Таблиця 1

**Виділення сільськогосподарських підприємств за адміністративними районами
Житомирської області у кластери**

Райони	№ кластера					
	1990 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Андрушівський	1	2	2	3	2	2
Баранівський	2	2	2	4	4	4
Бердичівський	2	3	3	4	4	4
Брусилівський	2	3	3	3	2	2
Вол.-Волинський	3	2	2	4	4	4
Смільчинський	3	3	3	4	4	4
Житомирський	1	3	3	4	4	4
Коростенський	2	2	2	4	4	4
Коростишівський	3	2	2	4	4	4
Лугинський	2	4	4	4	4	4
Любарський	3	3	3	4	4	4
Малинський	3	2	3	4	4	4
Народицький	2	2	3	3	3	3
Нов.-Волинський	3	3	3	4	4	4
Овруцький	3	3	3	4	4	4
Олевський	2	4	4	4	4	4
Попільнянський	1	3	3	2	2	2
Радомишльський	3	3	3	4	4	4
Романівський	3	3	3	4	4	4
Ружинський	1	3	2	2	1	1
Червоноармійський	3	3	3	4	4	4
Черняхівський	3	3	3	2	2	2
Чуднівський	4	3	3	4	4	4

Джерело: власні дослідження

Таблиця 2

**Результати кластерного аналізу сільськогосподарських підприємств
Житомирської області за 2008–2012 рр.**

№ кластера	Кількість підприємств	Окремі підприємства, що увійшли до кластера	Значення кластера у контексті відродження виробничого потенціалу
1	28	ПАФ «Єрчики», ТОВ «БЕТЕК», АФ «Агро-Латуре»	Підприємства з високим рівнем розвитку виробничого потенціалу
2	216	ТОВ «АТК», ПП «Галекс-Агро», ТОВ «Украгротехтрейд»	Підприємства з середнім рівнем розвитку виробничого потенціалу
3	365	ФГ «Хутір», ТОВ «Елітне», СФГ ім. Мічуріна	Підприємства з низьким рівнем розвитку виробничого потенціалу
4	763	ПП «Олізаровський», ФГ «Вітовецьке», КТ «Сільгосптехніка Олександр Карпінський і Компанія»	Підприємства з виродженим виробничим потенціалом
Разом	1372	–	–

Джерело: власні дослідження

виробничого потенціалу. Сучасний стан виробничого потенціалу значно відрізняється від показників 1990 р.

За результатами кластерного аналізу були отримані чотири групи кластерів: до першого кластера увійшли 28 сільськогосподарських підприємств, що мають високий рівень розвитку виробничого потенціалу; другий кластер утворили 216 сільськогосподарських підприємств із середнім значенням показників; третій кластер – 365 сільськогосподарських підприємств з низькими показниками; четвертий кластер – 763 сільськогосподарських підприємств, у яких стан виробничого потенціалу є виродженим (табл. 2).

До кластера з високими показниками стану виробничого потенціалу увійшли лише підприємства, які вважаються кращими підприємствами області – ПАФ «Єрчики», ТОВ «БЕТЕК», ФГ «Аделаїда», СТОВ «Мирославель-Агро», ТОВ «Агровест-Груд», ТОВ «Імпак», ТОВ «АТК», ПСП «Сокільча»,

ПП «Галекс-Агро», ТОВ «Бердичівінкофуд», ТОВ СП «Нібунон». Ці підприємства вирізняються від інших досить високим значенням інтегральної оцінки виробничого потенціалу (0,9), пропорційності рівнів та просторової наповненості (3,0). Тобто дані підприємства характеризуються великою часткою активів у загальній величині та покриттям зобов'язань за рахунок тільки власних коштів, а саме: фінансування відтворення виробничого потенціалу підприємств здійснюється не менше ніж на 70% з власних джерел.

Висновки. Проведений кластерний аналіз дав змогу виявити основних лідерів та аутсайдерів сільськогосподарських підприємств, сприяв спрощенню проведення заходів щодо відродження виробничого потенціалу. Кластеризація сприятиме синтезу природного, виробничого, організаційного, управлінського та маркетингового потенціалів, що дозволить активізувати підприємницьку діяльність на відповідній території.

Таким чином, кластеризація відродження виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств стане стратегічним напрямом формування конкурентних переваг сільськогосподарських виробників України.

Пропозиціями щодо відродження виробничого потенціалу є вибір цільових сегментів, які найбільше відповідають особливостям і можливостям сільськогосподарських підприємств. Після видалення незначущих факторів впливу на стан виробничого потенціалу за рівнем показників регресії в розрізі районів Житомирської області виявляються найбільш перспективні напрями зростання за окремими видами сільськогосподарської продукції, які мають стати стратегічними напрямами господарювання у Жито-

мирській області, що вказують на пріоритетність відродження виробничого потенціалу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Семенда Д.К., Здоровцов О.І., Котик П.С., Школьнік О.О., Бурляй О.Л., Коротеєв М.А., Бурик Л.Ф., Бурляй А.П., Кисіль А.І., Гайдай К.Г. Аграрна економіка : [підручник] / [Д.К. Семенда, О.І. Здоровцов, П.С. Котик, О.О. Школьнік, О.Л. Бурляй, М.А. Коротеєв, Л.Ф. Бурик, А.П. Бурляй, А.І. Кисіль, К.Г. Гайдай] ; за ред. Д.К. Семенди та О.І. Здоровцова. – Умань, 2005. – 318 с.
2. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : [підручник] / В.Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2013. – 779 с.
3. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / За ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с.

УДК 657.1 (091)

Бутенко Д.С.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

Ткачук І.І.

*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки підприємства та економічної теорії
Харківського торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету*

СТАНОВЛЕННЯ НАУКОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Стаття присвячена дослідженню питання становлення та розвитку наукового менеджменту. Авторами виділено історичні етапи розвитку теорії управління та менеджменту, розкрито їх сучасне розуміння. Зокрема, детально розглянуто період виникнення менеджменту, охарактеризовано основні риси, видатних діячів та їх внесок в науку управління людьми й організаціями. Проведено аналіз основних принципів менеджменту з урахуванням різних точок зору менеджерів та економістів.

Ключові слова: управління, менеджмент, принципи менеджменту, функції менеджменту, продуктивність праці, норми часу.

Бутенко Д.С., Ткачук І.І. СТАНОВЛЕНИЕ НАУЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТА

Статья посвящена исследованию вопроса становления и развития научного менеджмента. Авторами выделены исторические этапы развития теории управления и менеджмента, раскрыто их современное понимание. В частности, подробно рассмотрены периоды возникновения менеджмента, охарактеризованы основные черты, выдающихся деятелей и их вклад в науку управления людьми и организациями. Проведен анализ основных принципов менеджмента с учетом различных точек зрения менеджеров и экономистов.

Ключевые слова: управление, менеджмент, принципы менеджмента, функции менеджмента, производительность труда, нормы времени.

Butenko D.S., Tkachuk I.I. FORMATION OF SCIENTIFIC MANAGEMENT

The article investigates the issue of formation and development of scientific management. The authors highlighted the historical stages of development of management theory and management, revealed their modern understanding. In particular, considered in detail the period of management, described the main features prominent figures and their contribution to the science of managing people and organizations. Analysis of the basic principles of management, taking into account different perspectives managers and economists.

Keywords: administration, management, management principles, functions of management, productivity, standard time.

Постановка проблеми. Аналіз досвіду управління різних країн світу та підходів менеджменту є запорукою сталого розвитку сучасної економіки підприємства, тому обрана тема дослідження є вкрай актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В опрацьованих наукових літературних джерелах у вивчення еволюції менеджменту, передумов його виникнення та становлення, зародження теорії і практики управління організаціями суттєвий внесок зробили вітчизняні й зарубіжні вчені, такі як: А. Бедеєн, Л. Биттель, В.М. Гриньова, Д. Врен, Д.У. Дункан, О.Є. Кузьмін,

З.Н. Курлянд, А.В. Семенова, А.С. Соломко, Р.І. Хмельюк, Ф.І. Хміль, А.В. Шегда та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В розглянутих роботах обґрунтовано важливість, пріоритетність та актуальність проблеми розвитку ефективного управління підприємствами. Проте незалежно від того, на якому рівні розглядається еволюція менеджменту та його становлення, на наш погляд, недостатньо уваги приділено вивченню сучасного стану та розвитку наукового менеджменту.

Реформування економіки України обумовлює необхідність використання адекватних ринковим